

— Pal o Jančus

| Andrej Giňa – zde jako „autor“ svého nejmladšího syna Ondříčka, Rokycany 1976 | Foto Vladimír Sloup |

*Romský spisovatel Andrej Giňa (*1936 Šarišské Sokolovce, okr. Prešov) patří k autorům, kteří se stali legendou ještě za svého života. Přispělo k tomu několik faktorů. Jeho první literární pokusy spadají do období existence Svazu Cikánů–Romů v letech 1969 až 1973, tedy časů, kdy českoslovenští Romové měli poprvé příležitost vyjádřit se písemně. Tehdejší věstník Svazu Romano'ilil uveřejnil nejen několik Giňových příspěvků, ale poskytl také prostor i prvnímu Giňově pokusu o autorskou fikci, když otiskl pohádku „Pal e kaľi raňi“ (O černé paní).*

Druhým významným faktorem je paměť – Andrej prožil prvních deset let svého života v romské osadě tehdy ještě nazývané Tolčemeš (dnes Šarišské Sokolovce) a pamatuje věci, o kterých už dnes pojednávají historické studie: zná život v relativně integro-

vané komunitě předválečného Slovenska, na vlastní kůži pocítil persekuci Romů za Slovenského státu a spolu s rodinou zažil migraci za prací do poválečných Čech. Aniž bychom přeceňovali význam Giňových spíše kratších a nečetných děl, je třeba zdůraznit, že coby nositel tzv. „použitelné minulosti“, jak se tomuto fenoménu říká v literární kritice, je pro nás Giňa nenahraditelným zdrojem poznání.

A konečně je třeba zmínit i to, čemu dnešní studenti romistiky a Giňovi obdivovatelé vděčí za přísun dalších a dalších povídek a pohádek – autorovu vitalitu a husarské zdraví. Téměř sedmdesátiletý penzista se svým synem provozuje firmu, která rozváží střívka na goja, tradiční romské

jídlo. Nejstarší spisovatelská generace se nám nenávratně vytrácí, ale Andrej stále ještě příležitostně píše. V roce 2002 dokonce získal od Sorosovy nadace ocenění v soutěži romských spisovatelů za svou prozaickou sbírku Bijav (Svatba, Apeiron 1991).

Tavičský výuční list ani vojančení z povolání Giňu k práci spisovatele zrovna nepředurčovalo, ale v Rokycanech, kam se po válce celá rodina odstěhovala, zasáhla příslovečná náhoda. Stal se oblíbencem osvíceného učitele pana Jágra, který začal docházet do rodiny a nechal se okouzlit vyprávěním Andrejových rodičů, především maminky. Přiměl svého žáka, aby pohádky začal zapisovat, nejprve česky, a později, po dalším zásahu shůry, také romsky. Rozsáhlý korpus autentického materiálu se po neúspěšném pokusu o vydání ztratil, ale jeho otisk nalézáme ve všem, co dnes Giňa píše. Vliv vypravěčské tradice je integrální součástí povídek, novel, pohádek, vzpomínkových fragmentů i humoristických statí. Je tomu tak i u textu „Pal o Jančus“. Autor ho předkládá jako záznam dobového vyprávění, nevyhnutelně však zasahuje do rámce vypůjčené historky vlastními postřehy a odbočkami. Neexistuje způsob, jak oddělit vypravěčské postupy klasických paramisara (vypravěčů), vrstvu dodanou Giňovým tatínkem a osobité vstupy a interpretaci příběhu z pera Andreje. Povídku je třeba chápat jako kompaktní celek, stvořený autorem, ale pevně ukotvený v tradici.

Karolína Ryvolová

Pal o Jančus

Kada, so tumenge akana kamav te phenel, pes ačhila čirla, mek paš o Franc Josef. Sar mange vakerlas miro nebožko dad, mi el leske e phuv loki, avka tumenge phenav me.

Te avena ko Perješis a dena pes le drome-ha, so lidžal pre Bartva, avena ke Kukova. Adaj ke agor gaveske bešenas o Roma, maškar lende the o phuro Michalis peskera familijaha. Le nekhphureder čhas, le Michalis, ehas peskero kheroro. Odoj bešelas le čhavenca the la romňaha. A paš o phuro mek ehas o čhavo, dešochto beršengero cikno, šuko čhavo, o Jančus. Ta kaj leske phenďahas vareko, hoj leske ajci berš! Dičholas avri pro dešupandž. The e čhaj, e Veronka,

O Jančovi

Příběh, který vám teď chci vyprávět, se odehrál dávno, ještě za (císaře) France Josefa. Tak, jak mi ho vyprávěl nebožtík tatínek, ať je mu zem lehká, budu ho vyprávět i já vám.

Když před Prešovem odbočíte směrem na Bardějov, dostanete se do Kukové. Na okraji vsi tam žili Romové a mezi nimi také starý Michal se svou rodinou. Jeho nejstarší syn, rovněž Michal, měl vlastní domek, kde žil se ženou a dětmi. A u starého Michala ještě zůstával osmnáctiletý syn, drobný a štíhlý Jančo. Ale kdepak by mu někdo řekl tolik roků! Vypadal na patnáct. To šestnáctiletá dcera Veronka, dobře vyvinutá hezká holka, by se hned mohla vdávat. Starší dce-

dešušoveberšengeri šukar čhaj, štaltočno
čučvali džuvli, so mindar šaj gejlā romeste.
E phureder čhaj, e Marja, ehas romeste Per-
ješiste a e Jolana Raslavicate.

Ehas nilaj, sombatone. O kham taťarlas,
sar te kamľahas sa te zlabarel. O Jančus the
e Veronka pes imar tosarastar kisitinenas,
hoj džana het. E Veronka sig tosara peske
virajbinda e rokľa the e blůza a o Jančus žu-
žarlas e cholov. E daj maj prindžarda, hoj pes
varekhaj kisitinen. Sar peske e čhaj chudľa te
bigľinel e rokľa, e daj zmukhľa pre late:

„Ta kaj kamen te čhivel o pandž? Ko tu-
men kaj užarel, hološvajale?“

O čhave ča pre peste dikhle. „Ňiko amen
na užarel. Kamas te džal ke Maňa ko Perje-
šis. Imar na samas odoj buter sar čhon.“

„Korkore ņikhaj na džana, kamen hoj pes
tumenge vareso te ačhel?“ zmukhľa pre len-
de e daj.

„So pes amenge ačhela? Perješiste pes
o Roma šoha na maren a o Štefkus amen
ňikhaj na mukhel, te sam odoj.“ O Štefkus
ehas la Marjakero rom.

„A tu, so lenge vareso na phenes!“ grav-
činda pro phuro e romňi.

„So lenge phenava. Džan, aľe jekh pre
aver merkinen, hoj pes tumenge ņič te na
ačhel a ņikhaj odoj Perješiste na čavargine-
na. Džanen, hoj man savoro dodžanava
a palis le sirimos ela buti. A tu,“ a zadikhľa
pre Veronka, „na, hoj dikheha pal o murša.
Achalifan, so tumenge phendom? Palikeren
savorenge a tajsja khere.“

ra Marja se provdala do Prešova a Jolana do
Raslavic.

Byla letní sobota. Slunce pánilo, jakoby
chtělo všechno sežehnout. Janču s Veronkou
se už od rána chystali na cestu. Veronka si
brzy ráno vyprala sukni a blůzku a Janču si
vyčistil kalhoty. Matka hned poznala, že ma-
jí někam namířeno. Když si děvče začalo
žehlit sukni, matka spustila:

„Tak kam se chystáte? Kdo vás kde čeká,
nezdárníci?“

Děti se po sobě jen mlčky podívaly. „Nikdo
na nás nečeká. Chtěli bychom za Maňou do
Prešova. Už jsme tam nebyli alespoň měsíc.“

„Samotní nikam nepůjdete. Chcete, aby
se vám něco stalo?“ rozkřikla se matka.

„Co se nám může stát? V Prešově se Ro-
mové nikdy neperou a Štefko nás nikam ne-
pustí, když jsme u nich.“ Štefko byl Marjin
manžel.

„Copak ty jim nic neřekneš?“ houkla žena
na starého.

„Co bych jim povídal! Běžte, ale dávejte
na sebe navzájem pozor, aby se vám nic ne-
stalo. A v Prešově se nikam nezatoulejte.
Však víte, že se všechno dozvím, a pak přijde
ke slovu opasek. A ty,“ a zadíval se na Veron-
ku, „ne, že budeš koukat po mužských! Ro-
zuměli jste mi dobře? Tak všechny pozdra-
vujte a na viděnou zítra doma.“

Ko Perješis avle vaj štare orendar, zmur-
darde le keradñipnastar. E Marja, maj len iľa
andre, diňa lenge te pijel the te chal. „Hoj
pes tumenge kamel andro kajso keradñipen
te phirel!“

„A so khere kerahas! O čhave the o čhaja
pes rozdenašte pal o piraňa the pal o pirane,
no a amen odoj ačhiľamas korkore,“ odphen-
ďa la Marjake o Jančus. Paľis chudľa te vake-
rel, so nevo khere, andro gav a sar ko dživel.

Kijaraťate pes rozgele. E Veronka geľa
pal o čhaja a o Jančus pro foros. Ešeb geľa
pro štacijonos. Užarlas, či n'avla varesavi
mašina. Zagela andre karčma. Odoj o gadže
pijenas a dumazinenas. Čak dikhelas, sar
andre lende e thard'i perel. „Kada tumenge
džal nekfeder,“ gondolinda peske. Adarig
džalas lokores le foroħa a obdikhelas o vi-
thode, sa so odoj ehas, sa pes leske igen šika-
ľindahas. Zaačhiľa paš o kamašli. Obdikhe-
las len sakona seratar a paľis dikhľa pre
peskere. „A so upre dikhava, te th'avka peske
len našti cinav aňi andro suno!“ duminlas
o Jančus a džalas odijader. Pregela pašal
o grati pro taviben, sersamos pre buťi a soje-
gaver. Aňi na džanelas, so pre soste ehin.
Dogela ke sklepa le gadenca. Adaj zaačhiľa
a na džanelas, pre save ancugi sigeder te di-
khel. Ehas jekh šukareder sar aver. „Jaj Dev-
la, našti man elas choča jekh, hoj te dičhuvav
sar manuš a na sar obervancos! Te man šu-
kares uravas, ta maj man elas the bareder
bacht paš o čhaja.“ Terďolas odoj a dikhelas,
ta dikhelas. „Th'avka peske jekhvar kajse ga-
da cinava, ča pre ma sako dikhela,“ gondo-

Do Prešova došli celí zmožení vedrem asi
ve čtyři hodiny. Marja je hned vzala dovnitř
a dala jim najíst a napít. „Že se vám chtělo
chodit v takovém pařáku!“

„A co bysme doma dělali? Kluci a holky
se rozutekli za frajerkama a frajerama a my
snad máme zůstat doma sami?“ odpověděl
Marje Jančo. Pak začal vyprávět, co je doma
nového, co se děje ve vsi a jak kdo žije.

Na večer se rozešli. Veronka šla za kama-
rádkami a Jančo vyrazil do města. Nejdřív
došel na nádraží. Čekal, jestli nepojede něja-
ký vlak. Pak vešel do hospody. Uvnitř pili
a rozumovali gádžové. Jančo jen koukal, jak
do nich pálenka padá. „To vám jde nejlíp,“
pomyslel si. Odtamtud se pomalu procházel
městem a obhlížel výlohy, co tam mají a co
by se mu mohlo hodit. Zastavil se u bot.
Prohlédl si je ze všech stran a pak se zadíval
na svoje. „A co je vlastně okukuju, když si je
nemůžu koupit ani ve snu!“ pomyslel si Jan-
čo a vydal se dál. Minul obchod s nádobím,
s pracovním náčiním a další obchody. Ani
nevěděl, co se k čemu používá. Došel k ob-
chodu s oblečením. Tady se zastavil a nevě-
děl, na který oblek se má dívat dřív. Jeden byl
hezčí než druhý. „Božíčku, kéž bych měl
alespoň jeden, abych vypadal jako člověk,
a ne jako otrhanec! Kdybych se lépe oblékal,
hned bych měl víc štěstí u děvčat!“ Stál tam
a nemohl se vynadávat. „Stejně si jednou ta-
kové šaty koupím, aby se na mě někdo ales-
poň podíval,“ pomyslel si a šel dál. Došel
k výkladní skříni, kde byly pánské i dámské

linda peske a gejl̥a odijader. Dogeľa ke vi-
thod'i, so andre ehas gada muršikane, džuvli-
kane, maš'li andre men, gaťi, a sojegaver. Na
džanelas pre soste sigeder te dikhel. Pre leste
ehas gad zosivkerdo sakona seratar, hoj imar
polokes na prindžardalas, kaj o gad a kaj zo-
sivkerde kotera. Sa, so dikhľa, les choľarda.
„Davareko peske phirel urdo sar baro raj
a amen hordinas jekh hudros ajci, mindig
pre amende sa na rozperel. Davareko na
džanel rozkošistar so te kerel a amen na dža-
nas, so chaha tajsa, so pre peste uraha, sar
kada, so pre amende, rozperla a na dela pes
te zosivel.“ Choľaha vakerlas angla peste
a geľa het pašal e sklepa.

Imar ehas polokes ochto ori a kamľa te
džal khere. No a khere, kodoj, kaj bešenas
o Roma, pes džalas pašal e bari kavehaza, so la
vičinde *Zelený strom*. Odoj akor bašavenas
o Roma, baro romano primašis Budapeštatar,
o Farkašis. Pašal e kavehaza ehas baro than
a odoj pes kernas tarhi. Adaj šaj cindal sa: gra-
jen, gurunnen, baličhen a na džanav mek so.

Imar has buter sar ochto ori a andre ka-
vehaza polokes chudenas te phirel o raja le
raňijenca, nekbareder a nekbarvaleder raja
Perješistar the pašal. Ekstra than odoj has le
bare chulajen. Avri ehas kerades a o oblaki
has pale a paš lende terdonas o rakle le rakľi-
jenca a dikhenas andre. O Roma bašavnas
a o than pes polokes zapherdarlas. O Jančus
pes thoda te terďol paš e oblaka a dikhelas
phundrade mujeha. Andre o duj šukar rakľi-
ja hordinenas le rajenge o pijiben, o chabena
ajse, so mek šoha aňi na dikhľa. Pašal lende

šaty, kravaty, spodní prádlo a kdo ví co ještě.
Nevěděl na co se má dívat dřív. Sám měl na
sobě košili celou tak pozašívanou, že pomalu
nebylo poznat, kde končí košile a začíná zá-
plata. Nakonec se z toho všeho, co viděl, roz-
člil. „Někdo si vykračuje oblečený jako velký
pán, a my abysme nosili jeden hadr dokud se
na nás nerozpadne. Někdo neví roupama co
dělat, a my nevíme, co budeme zítra jíst ani
co si oblékneme, když se nám šaty na těle
rozpadnou a nedají se už zašít.“ Rozzlobeně
si hučel sám pro sebe a šel pryč.

Už bylo pomalu osm hodin a chtěl jít do-
mů. No a tam, kde bydleli Romové, se šlo
kolem velké kavárny zvané Zelený strom.
Tenkrát tam hráli romští muzikanti v čele se
známým primášem Farkašem z Budapešti.
Kavárna byla vedle velkého náměstí, kde se
konaly trhy. Tady sis mohl koupit cokoliv:
koně, krávy, prasata a kdo ví co ještě.

Už bylo po osmé a do kavárny pomalu
začínali přicházet největší a nejbohatší páni
a paní z Prešova a okolí. Zvláštní místo tam
měli vyhrazeno statkáři. Venku bylo teplo
a okna byla otevřená a u nich stáli mládenci
s děvčaty a dívali se dovnitř. Romové vyhrá-
vali a sál se pomalu zaplňoval. Janču se po-
stavil k oknu a zíral s otevřenou pusou.
Uvnitř dvě hezká děvčata roznášela pánům
nápoje a jídla, jaká ještě nikdy neviděl. Ko-
lem nich se procházel muž, který tu dělal
vrchního. Usmíval se, pokyvoval hlavou

phirlas o raj, so has adaj šefos. Čak asalas, kinkinlas le šereha a le rakl'ijen bičhavkerlas skamind skamindestar. Na l'ikerelas but a imar dičholas, sar e thard'i demel le rajenge andro šero. Polokes chudenas te giľavel a o primašis phirlas skamind skamindestar a bašavelas le rajenge andro kana. O čhavo čak dikhelas, sar le primašiske rakinen o raja o love andro žebi, andro vonos a davareko čhivelas o love andre bugova. „Jaj Devla, soske man amare na sikhade te bašavel! Vaš kajci love mange cindomas na čak gad, aľe sa, so kampil, pindrendar dži andro šero.“

Maškar oda o than paše kavehaza pes zapherďa le verdanenca. Oda o bare chulaja pal o gava adaj pes zdžanas a pijenas, mularinenas. A o kočiša le hentovenca pre lende adaj užarenas. O raja ajci pijenas, hoj na birinenas peha a andro verdana čak len odcirdenas. But džene adaj phirenas te khelel karti. Len ehas ekstra kher, zaphandlo. Musaj te phenel, hoj pes adaj na khelelas vaš o cikne love, aľe adaj bondaľonas o ezera.

Kaj o kočiša te na užaren pro šukes, bičhavenas lenge lengere raja cakli. Savore pes zdžanas jekhetanes a pijenas. Giľavenas pro egisno foros, aľe ňiko lenge na phendaľas aňi lav, bo sako lendar daralas.

Na l'ikerďa but a o rakle the o rakl'ija oďgele a o Jančus vaj deš minutenca pal lende. O kočiša giľavenas, čak o foros hučinelas. O raja lenge bičhade mek vajkeci cakli. Sa dopel'a avka, hoj pes chudle maškar peste te vesekedinel the te marel. Pre odi bibacht pes marnas avka, hoj jekhes murdarde.

a posílal servírky od stolu ke stolu. Netrvalo dlouho a bylo znát, že kořalka stoupá pánům do hlavy. Pozvolna začínali zpívat a primáš procházel mezi stoly a hrál jim do ouška. Chlapec jen zíral, jak mu páni cpou peníze do kapes, za smyčec a někdo hodil peníze i do basy. „Božíčku, proč mě naši nenaučili hrát! Za tolik peněz bych si koupil nejen košili, ale všechno co je třeba od hlavy až k patě.“

Mezitím se náměstí u kavárny zaplnilo vozy. To se tu sjeli velkostatkáři ze vsí a teď se bavili a pili. Jejich kočí tu na ně čekali u kočárů. Páni tak nezřízeně pili, že nevládli nohama a kočí je museli do kočárů odnášet. Dost lidí chodilo do kavárny hrát karty. Ti měli zvláštní uzavřený salónek. Nutno říci, že se nehrálo o drobné, ale že se tam točily tisíce.

Aby vozkové nečekali nasucho, páni jim posílali plné flašky. Kočí se shlukli a popíjeli. Zpívali na celé město, ale nikdo jim neřekl ani slovo, protože se jich všichni báli.

Zanedlouho gádžovská mládež odešla a Jančo je po deseti minutách následoval. Vozkové zpívali, že se to rozléhalo po celém městě. Páni jim poslali ještě pár flašek. Nakonec všechno dopadlo tak, že se vozkové mezi sebou začali hádat a rvát. A bohužel se poprali tak nešťastně, že jednoho zabili.

Pr'aver d'ives sig tosara avle o šingune ko Roma. Pregele savore khera, arakhle le Jančus a ile les peha. Ňikasko na phende nič, soske les ile, vaj so pes ačhila.

Pre stańica pes andre leste mukhle: „Phen amenge, sar murdarda le kočišis!“ O čhavo ačhila sar oparimen. Hjaba lenge phenelas, hoj nič ajsa na kerdā, jon terdonas furt pre peskero. Akor na has sar adađives, hoj na tromał te marel, a le akor te pes dochudehas lenge andro vasta, ta avehas khere šuvlo the skalardo. Chudla sar rikono a has les bacht, hoj pes na pridžanla. Čhide les andre bertena a sako d'ives les vičinenas avri te chudkerel. Až palis pes arakhla jekh phandlo, varesavo baro, so les premukhla. Okle šingunenge phenda: „Tumen peske gondolinen, hoj kaj-so muršoro sar cikno čhavoro džala maškar kola kočiša, murša sar guruva, so sako lendar daral? Jov pes lenca džala te marel? Sar pre kada avlan?“ – „O kočiša amenge phende,“ odphenda jekh phandlo. – „No a imar sam khere. Jon kamle te čhivel sa pre kada čhavoro. Le čhas mukhen khere a koles, so murdarda, roden maškar o kočiša.“

Dži adig e daj o dad mište andal e cipa na gele avri daratar, so le čhaha ela. „Dikhes,“ phenelas e daj le romeske, „so tuke phenavas, hoj Ňikhaj te na džan, kaj čak Ňiko man na šunel.“

Koles, so murdarda le rakles, rodenas but, a le na arakhle les. Savore pes marenas jekhetanes a Ňikasko našti dophende, hoj jov murdarda, choc te kodoj, kaj terdonas o verdana, has pherdo rat the phagerde cakli.

Na druhý den brzo ráno přišli k Romům četníci. Prošli všechna stavení, našli Janča a odvedli ho s sebou. Nikomu neřekli, proč ho odvedli, ani co se stalo.

Na stanici se do něj pustili: „Řekni nám, jak jsi zabil toho kočího!“ Mládenec zůstal jako opářený. Marně jim vykládal, že nic takového neudělal, oni pořád trvali na svém. Tenkrát to nebylo jako dnes, kdy se lidé nesmí mlátit; jak jste se jim tehdy dostali do rukou, domů jste se vrátili opuchlí a zbití, samá modřina. Janča zbili jak psa a měl štěstí, že se nepřiznal. Zavřeli ho do vězení a každý den ho volali k výslechu. Až pak se našel jeden vysoko postavený policajt a ten ho propustil. Ostatním četníkům řekl: „Opravdu věříte tomu, že takový hošíček a zagroškudla by se vydal mezi vozky? Vždyť jsou to chlapi jako hora, každý se jich bojí! Že by se s nimi šel rvát? Jak jste na to přišli?“ – „Vozkové nám to řekli,“ opáčil jeden policajt. – „A jsme doma. Chtěli všechno shodit tady na toho mládenečka. Kluka pusťte domů a toho, co zabil kočího, běžte hledat mezi ostatní kočí.“

Otec s matkou zatím šileli strachy, co udělají s jejich synem. „Vidiš,“ vyčítala matka svému muži, „co jsem ti říkala, nechtěla jsem, aby šli, ale nikdo mě neposlech.“

Vraha kočího hledali dlouho, ale nenašli ho. Všichni se bili hlava nehlava v jednom chumlu a nikomu pak nemohli dokázat, že právě on vraždil, i když tam, kde stáli vozy, bylo plno krve a rozbitého skla.

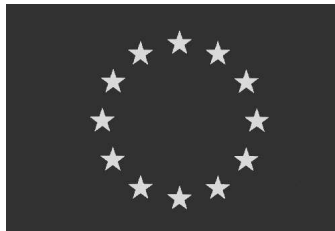
Palolav:

Miro neboštiko dad akor kerelas le primašiske, le Farkašiske, trogeris. Šaj pes phenelas, hoj leske sogalinelas. Hordinelas e toka la lavutaha, nacirdelas leske o huri, makhelas o vonos, žužarelas e lavuta the e toka. Paš les-te sikhľila te bašavel. Musaj te phenav, hoj le dadestar ačhila baro primašis. Džanenas les o Roma maj andre dojekh gav pašal o Perješis. Ale na čak o Roma, ale the o gadže.

Douška na závěr:

Můj nebožtík tatínek tenkrát dělal primášovi Farkašovi „trogéra“ (nosiče). Dá se říct, že mu sloužil. Nosil mu pouzdro s houslemi, natahoval struny, mazal smyčec a udržoval housle i pouzdro v čistotě. U něj se tatínek naučil hrát. Nutno říci, že z tatínka se stal věhlasný primáš. Kolem Prešova ho znali Romové snad v každé vesnici. A nebyl známý jen mezi Romy, ale i mezi gádži.

Přeložila Karolína Ryvolová

Romano džaniben - ňilaj 2005
Sborník romistických studií

Vydává Společnost přátel časopisu Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktorka: Milena Hübschmannová
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadílková
Technický redaktor: Peter Wagner
Sazba: Petr Teichmann
Tisk: PBtisk, Příbram

Produkci zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Biskupcova 78, 130 00 Praha 3
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 140 Kč
Roční předplatné: 280 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545
Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.